

„Wychowanie w Rodzinie” t. XXXI (4/2024)

nadesłany: 30.09.2024 r. – przyjęty: 10.12.2024 r.

Olga ZAMECKA-ZALAS*

Działalność Szkoły Sobotniej Przedmiotów Ojczystych im. K. Chodkiewicza przy Polskiej Wspólnocie Katolickiej w Croydon-Crystal Palace w latach 1950–2010

**Activities of the K. Chodkiewicz Saturday School of Native Subjects
at the Polish Catholic Community in Croydon-Crystal Palace
in the years 1950–2010**

Abstrakt

Wprowadzenie. Celem artykułu jest przybliżenie 60-letniej historii Szkoły Sobotniej Przedmiotów Ojczystych im. K. Chodkiewicza w Croydon – Crystal Palace. Problematyka badawcza artykułu obejmuje działalność dydaktyczno-wychowawczą szkoły oraz rolę rodziców i nauczycieli w zakresie wychowania ojczystego dzieci i młodzieży, która miała wpływ na kształtowanie się społeczności polskiej na emigracji.

Cel. Celem artykułu jest zaprezentowanie historii Szkoły Sobotniej Przedmiotów Ojczystych im. K. Chodkiewicza przy Polskiej Wspólnocie Katolickiej w Croydon – Crystal Palace w latach 1950–2010 oraz jej działalności dydaktyczno-wychowawczej na

---

* e-mail: olga.zamecka-zalas@apt.ed.pl

Akademia Piotrkowska w Piotrkowie Trybunalskim, Instytut Pedagogiki, Słowackiego 114/118, 97-300 Piotrków Trybunalski, Polska

Piotrków Trybunalski Academy, Institute of Pedagogy, Słowackiego 114/118, 97-300 Piotrków Trybunalski, Poland

ORCID: 0000-0002-3005-3125

przestrzeni 60 lat, roli nauczycieli i rodziców w wychowaniu dzieci w polskiej kulturze i tradycji.

Metody i materiały. W celu realizacji problemu badawczego zastosowano metodę analizy dokumentów oraz metodę analizy i krytyki piśmiennictwa.

Wyniki. Rezultatem przeprowadzonych badań jest przedstawienie historii oraz form i metod działalności dydaktyczno-wychowawczej Szkoły Sobotniej Przedmiotów Ojczy-
stych K. Chodkiewicza przy Polskiej Wspólnocie Katolickiej w Croydon – Crystal Palace w latach 1950–2010, m.in. takich jak: zarządzanie i kierownictwo placówką, organizacja procesu dydaktyczno-wychowawczego, współpraca ze środowiskiem rodzinnym i społecznym.

Wnioski. Polska Szkoła Przedmiotów Ojczystych im. K. Chodkiewicza przy Polskiej Wspólnocie Katolickiej w Croydon – Crystal Palace w latach 1950–2010 kształtowała tożsamość narodową dzieci i młodzieży polskiej na emigracji, kultywowała polskie tradycje, przekazywała dziedzictwo kulturowe i religijne, wdrażając do uczestnictwa w obchodach świąt narodowych i kościelnych itp. Nauczyciele z zaangażowaniem wykonywali swoją pracę dydaktyczno-wychowawczą, zarówno w formie zajęć lekcyjnych, jak i pozalekcyjnych, zachęcając uczniów do uczestnictwa w różnego rodzaju konkursach, wystawach i akademiach, zespołach tanecznych czy harcerstwie. Ponadto szkoła od samego początku ściśle współpracowała z Komitetem Rodzicielskim i parafią, którzy wspierali pracę nauczycieli, pomagając w kierowaniu placówką.

Słowa kluczowe: wychowanie ojczyste, szkoły przedmiotów ojczystych, rodzice, dziecko, szkoła.

Abstract

Introduction. The aim of the article is to present the 60-year history of the K. Chodkiewicz Saturday School of Native Subjects in Croydon – Crystal Palace. The research issues of this article include the didactic and educational activities of the school, the role of parents and teachers in the field of native education of children and adolescents, which had an impact on the formation of the Polish community in exile.

Aim. The aim of the article is to present the history of the K. Chodkiewicz Saturday School of Native Subjects at the Polish Catholic Community in Croydon – Crystal Palace in the years 1950–2010 and its didactic and educational activities over 60 years, the roles of teachers and parents in raising children in Polish culture and tradition.

Methods and materials. In order to present the School's history, the method of document analysis and the method of literature analysis and criticism were used.

Results. The result of the research is the presentation of the history, forms and methods of didactic and educational activities of the K. Chodkiewicz Native Subjects Saturday School at the Polish Catholic Community in Croydon – Crystal Palace in the years 1950–2010, in

areas such as: management of the institution, organization of the didactic and educational process, cooperation with the family, and the social environment.

Conclusion. In the years 1950–2010, the K. Chodkiewicz Polish School of Native Subjects at the Polish Catholic Community in Croydon – Crystal Palace shaped the national identity of Polish children and youth in exile, cultivated Polish traditions, passed on cultural and religious heritage, introduced them to participation in the celebration of national and church holidays, etc. The teachers were committed to their didactic and educational work, both in the form of classes and extracurricular activities. Encouraging students to participate in various types of competitions, exhibitions and academies, dance groups, and scouting. In addition, from the very beginning, the school has closely cooperated with the Parent Committee and the parish, who supported the work of teachers by helping in managing the facility.

Keywords: native education, schools of native subjects, parents, child, school.

Wprowadzenie

Kwestie polskich szkół na obczyźnie od czasów II wojny światowej były poruszane w artykułach i publikacjach zwartych, do tej pory jednak nie ukazał się żaden artykuł poświęcony dziejom Szkoły Sobotniej Przedmiotów Ojczystych im. K. Chodkiewicza zorganizowanej przez Zarząd Komitetu Kościelnego w Croydon – Crystal Palace, któremu przewodniczył ksiądz proboszcz Walerian Gajecki i której nadano imię kresowiaka, hetmana Jana Karola Chodkiewicza. Celem podjętych badań było przybliżenie genezy powstania szkoły, która pomimo wielu napotykanych trudności kształtowała tożsamość narodową dzieci i młodzieży polskiej na emigracji, kultywując polskie tradycje oraz dziedzictwo kulturowe i religijne. Podjęty temat jest aktualny i bardzo ważny, ponieważ oddziaływanie polskiego systemu oświaty na obczyźnie miało i nadal ma wpływ na kształtowanie się tożsamości narodowej pokoleń Polaków, zarówno w kraju, jak i poza jego granicami.

Do opracowania niniejszego artykułu wykorzystano materiały źródłowe zgromadzone w archiwach zagranicznych: Archiwum Polskiej Macierzy Szkolnej w Wielkiej Brytanii, Instytucie Polskim i Muzeum im. Generała Sikorskiego w Londynie oraz The National Archives (Kew). Wykorzystano źródła drukowane – jednodniówki jubileuszowe (Rush, Ożóg, Trzebiatowska, 2010), roczniki polskich emigracyjnych czasopism oświatowych wydawanych w Wielkiej Brytanii: „Wychowanie Ojczyste”, „Orzeł Biały”, „Dziennik Polski i Dziennik Żołnierza”. Pomocne były również prace poświęcone genezie i historii oświaty polskiej na uchodźstwie w czasie drugiej wojny światowej i po jej zakończeniu, m.in. Marka Ney-Krwawicza (2014), Jacka Pie-

trzaka (2012), Tadeusza Radzika (1991a, 1991b), Agaty Błaszczyk (2018), Tadeusza Kondrackiego (1996) i Olgi Zameckiej-Zalas (2022a). Przydatny okazał się także *Leksykon nauczycieli polskich szkół przedmiotów ojczyustych w Londynie w latach 1950–2010* (2012).

We wrześniu 1939 r. Niemcy i Rosja uderzyły na Polskę. Po ciężkich walkach, nierównej i bohaterskiej obronie, część wojska polskiego przedostała się przez Karpaty na Węgry spod okupacji niemieckiej i rosyjskiej. Tysiące Polaków w lutym, kwietniu i czerwcu 1940 r. zostało wywiezionych na Syberię. Układ z 30 lipca 1941 r., podpisany pomiędzy Polską a Związkiem Radzieckim, przewidywał przywrócenie stosunków dyplomatycznych między obydwojma krajami oraz utworzenie armii polskiej w ZSRR pod dowództwem polskim. Układ podpisany został przez premiera rządu RP na uchodźstwie, gen. Władysława Sikorskiego, i ambasadora ZSRR w Londynie, Iwana Majskiego. Tzw. układ Sikorski–Majski zagwarantował „amnestię” ze strony rządu ZSRR dla obywateli polskich, więźniów politycznych i zesłańców w więzieniach i obozach Gułagu. Po tzw. amnestii ci, którzy przeżyli ciężkie warunki niewoli rosyjskiej, w 1942 r. dołączyli do Wojska Polskiego w Rosji pod dowództwem gen. Władysława Andersa i wyjechali do Persji (Iran), opuszczając „niełudzka” ziemię na zawsze (Pietrzak, 2012). Anglicy rozmieścili rodziny żołnierzy, głównie dzieci i młodzież, w swoich koloniach, przeważnie w Indiach i we wschodniej Afryce (*Education in exile*, 1956), gdzie powstały 22 obozy, w których przebywało około 19 tysięcy Polaków. Tam spędzili kilka lat (Ney-Krwawicz, 2014). Najwięcej ośrodków polskiego wychodźstwa wojennego znajdowało się na Bliskim Wschodzie, a następnie w Wielkiej Brytanii, która stała się centrum politycznym i wojskowym polskiej emigracji wojennej (Zamecka-Zalas, 2022a). Pod koniec II wojny światowej na Wyspach Brytyjskich przebywało kilkadziesiąt tysięcy Polaków (Radzik, 1991a).

Polskie Siły Zbrojne po zakończeniu II wojny światowej znalazły się w bardzo trudnej sytuacji. Na skutek uchwał jałtańskich oraz oddania naszej Ojczyzny pod hegemonię Rosji Sowieckiej po zakończeniu działań wojennych polscy żołnierze nie mogli powrócić do kraju, w którym panował reżim komunistyczny. Musieli rozproszyc się po świecie, żeby rozpocząć życie na nowo. W latach 1946–1947, po kampanii włoskiej, wojsko polskie pod dowództwem gen. W. Andersa przybyło do Wielkiej Brytanii, a wraz z nim ich rodziny. Decyzja o pozostaniu na obczyźnie była dla słabo władających językiem angielskim Polaków bardzo trudna. Musieli sobie znaleźć pracę i mieszkanie. Warunki życia okazały się bardzo ciężkie. Większość z nich pracowała fizycznie, w zawodach mało płatnych. Lepiej płatna była praca w górnictwie lub stalowni, ale jednocześnie – ciężka i szkodliwa dla zdrowia. Przez długie lata Polacy żyli nadzieją, że sytuacja międzynarodowa się zmieni, niestety wielu z nich nie doczekało życia w wolnej Polsce (Błaszczyk, 2018).

Geneza powstania szkoły i jej ramy organizacyjne

Grupy polskich emigrantów osiedlały się przy polskich parafiach w Wielkiej Brytanii, tworząc wspólnoty katolickie. Troską rodziców na emigracji było umieszczenie dziecka w szkole, zapewnienie mu edukacji i odpowiedniego wychowania.

Pojęcie wychowania obejmuje całokształt wysiłków rodziny, kościoła, społeczeństwa i państwa przygotowujących młode pokolenie do wejścia w życie. Żyjące na emigracji rodziny polskie nie mogły zapewnić swoim dzieciom wykształcenia i wychowania we własnych szkołach z polskim językiem wykładowym. Wychowanie dzieci i młodzieży na emigracji podlegało obcym wpływom (*Education in exile*, 1956), a czynnik ojczysty zajmował z konieczności drugie miejsce. Dlatego tak ważne było polskie wychowanie dzieci w oparciu o wartości kultury narodowej (Goławski, 1955). Możliwość taką stwarzały tzw. szkoły sobotnie, w których w dni wolne od zajęć (soboty) prowadzono zajęcia dla polskich dzieci z języka polskiego, religii, historii i geografii Polski (Radzik, 1991b). Działacze oświatowi namawiali do organizowania tego typu placówek. Na łamach czasopism „Dziennik Polski i Dziennik Żołnierza” (Maj, 1947) oraz „Orzeł Biały” toczyły się dyskusje na temat konieczności zachowania dla Polski młodego pokolenia; uważano, że jest to najważniejsze zadanie i obowiązek każdego Polaka. „[...] na emigracji żadne dziecko polskie nie powinno zostać samotne w sferze działania obcego środowiska. [...] poprzez ocalenie młodego pokolenia od niepokoju i rozterek dzisiejszego życia, zwiększamy szansę na odnalezienie się na obczyźnie” (Mękarska, 1948, s. 3). Początkowo komplety szkoły powszechnej i kursy przedmiotów ojczystych były tworzone spontanicznie przez rodziców, księży, nauczycieli oraz stowarzyszenia społeczne i organizacje emigracyjne, takie jak Związek Nauczycielstwa Polskiego za Granicą czy Stowarzyszenie Polskich Kombatantów. Nauka była prowadzona w domach prywatnych, a nauczyciele pracowali bezinteresownie. Z czasem kursy przekształciły się w szkoły przedmiotów ojczystych – pierwsza szkoła sobotnia powstała w 1948 r. w Edynburgu z inicjatywy Zrzeszenia Nauczycieli Polskich. Aż do początku lat 50. szkoły tworzone były spontanicznie, bez koordynacji ze strony centralnych organizacji społecznych. W latach 50. organizacja i koordynacja działalności szkół przeszła w ręce takich instytucji i stowarzyszeń emigracyjnych jak Zrzeszenie Nauczycieli Polskich za Granicą, Stowarzyszenie Polskich Kombatantów, Polska Macierz Szkolna oraz Towarzystwo Przyjaciół Dzieci i Młodzieży (Adamski, 1976).

W latach 50. w okolicach obecnej Parafii Polskiej w Croydon – Crystal Palace osiedliła się grupa Polaków licząca około 300 osób. W 1950 r. przybył do niej ksiądz W. Gajecki mianowany przez Polską Misję Katolicką na proboszcza. Ks. W. Gajecki wraz z rodzinami Nawrockich, Wędzichów i Brzeskich założył Polską Wspólnotę Katolicką. Troska o młode pokolenie oraz wychowanie w duchu i tradycji polskiej była dla pierwszych parafian sprawą nadrzędną. Z tego też powodu we wrześniu 1950 r.

powstała pierwsza szkoła sobotnia zorganizowana przez Zarząd Komitetu Kościelnego, któremu przewodniczył ksiądz proboszcz W. Gajecki. Szkole tej nadano imię kresowianka, hetmana Jana Karola Chodkiewicza. Szkołą opiekowało się Koło Stowarzyszenia Polskich Kombatantów 123 Londyn-Południe (Kondracki, 1996).

Działalność szkoły

Początkowo lekcje odbywały się w domach prywatnych, m.in. u państwa Nawrockich, a następnie w pomieszczeniu przy kościele St Mary's i w katolickiej szkole angielskiej „Coloma” (gdzie trwały aż do 1963 r.). Uczono religii, języka polskiego, historii i śpiewu.

We wrześniu 1953 r. z inicjatywy pani Bokiewicz powstała druga szkoła sobotnia w Croydon – Crystal Palace, której nadano imię Królowej Jadwigi. Zajęcia odbywały się w katolickiej szkole angielskiej St Anthony's przy Genoa Road, Londyn. W 1963 r. obie szkoły sobotnie połączyły się i nadano im imię Karola Chodkiewicza. Ich zarząd opracował nowy statut. Siedzibą szkoły stał się dom parafialny przy Oliver Grove, South Norwood, zakupiony przez Jana Brzeskiego i oddany dla polskiej społeczności. Koło Stowarzyszenia Polskich Kombatantów zrezygnowało z zarządzania szkołą (Adamiak-Pawelec, 2012).

W 1966 r. odbudowano Salę Parafialną, a w 1985 r., po zakupie parceli przy 8 Oliver Grove, wybudowano z pomocą społeczności polskiej i księdza W. Gajeckiego polski kościół. Zaszczytną funkcję kierownika szkoły przez wiele lat pełnił pan Wnuk. Następnie szkołą zarządzało grono nauczycielskie pod kierunkiem ks. Waleriana Gajeckiego i Danuty Dudzickiej będącej zastępcą kierownika szkoły i długoletnią nauczycielką. W latach 90. kierownictwo szkoły objął ks. Aleksander Ożóg, na zastępcę powołano zaś Irenę Markowską. Po jej odejściu na emeryturę w 2002 r. rolę zastępcy kierownika przejęła Grażyna Smith (Rush i in., 2010).

Działalność dydaktyczno-wychowawcza szkoły opierała się na programie nauczania Polskiej Macierzy Szkolnej oraz własnym (Podhorodecka, 2003). Liczba uczniów w szkole wynosiła średnio 150. Po 2004 r., czyli po wstąpieniu Polski do Unii Europejskiej, liczba ta wzrosła do 250. W 2010 r. do szkoły uczęszczało 245 uczniów, a uczyło 24 nauczycieli oraz 10 osób pomagających. Organizacja szkoły była następująca: szkoła podstawowa (kl. do III) – koordynator Maja Jaśko, szkoła średnia (kl. IV–VIII) – koordynator Barbara Trzebiatowska, klasy maturalne – koordynator Maria Andrych. Lekcje odbywały się w soboty w godz. 9.30–13.00 (4 godziny lekcyjne). Ostatnią lekcją była nauka śpiewu kościelnego i pieśni patriotycznych. Dla starszej młodzieży, przygotowującej się do egzaminu maturalnego, zajęcia odbywały się w piątkowe wieczory.

Szkoła sobotnia na obczyźnie była nie tylko miejscem, gdzie uczono się przedmiotów ojczystych, lecz także kolebką polskości, w której pielęgnowano wartości katolickie i polskie tradycje poprzez angażowanie uczniów do udziału w przedstawieniach, akademiach, koncertach uświetniających święta religijne i narodowe. Ponadto organizowano projekcje filmów, imprezy o charakterze rozrywkowym, np. zabawy dochodowe, dla których wynajmowano sale w Stanley Hall, Clyde Hall oraz St. James's Hall. Bardzo popularne były również wycieczki szlakami polskiego Londynu, wyjazdy do teatru w POSK-u. Z okazji Świąt Bożego Narodzenia organizowano spotkania z mikołajem oraz tzw. *workshops*, podczas których wykonywano ozdoby na choinkę, a rodzice opowiadali o polskich tradycjach bożonarodzeniowych. Z okazji Świąt Wielkanocnych malowano zaś pisanki wielkanocne. Popularne były również wyjazdy autokarem do Laxton Hall, by tam uczestniczyć w Wesołym Dniu Polskiego Dziecka.

Od początku istnienia szkoły księża Walerian Gajecki, Henryk Posłuszny, Witold Maślanka, Aleksander Ożóg i Roman Kowalski przygotowywali dzieci do Pierwszej Komunii Świętej i Bierzmowania. Co roku szkoła organizowała rekolekcje adwentowe i wielkopostne dla dzieci i młodzieży (Adamiak-Pawelec, 2012). Szkoła utrzymywała się z opłat rodziców oraz subsydiów od władz lokalnych, a także z dochodów z organizowanych imprez. Działał w niej również Komitet Rodzicielski, który z ogromną determinacją i poświęceniem zbierał fundusze na działalność szkoły poprzez organizowanie wydarzeń kulturalno-rozrywkowych, dbanie o wyposażenie szkoły i czuwanie nad dyżurami podczas przerw (Zamecka-Zalas, 2022b). Kolejnymi prezesami i prezeskami byli: Markowski, Pawulski, Nowakowski, Konop i Przednówek, a także Irena Markowska, Smith i Angelika Garczyńska (Rush i in., 2010).

Swoje istnienie szkoła zawdzięcza również działalności organizacji takich jak Stowarzyszenie Polskich Kombatantów czy Koło Pań, które wspomagały finansowo szkołę. Ambasada RP w Londynie udzieliła zapomogi na zakup materiałów pomocniczych do nauki, a Wspólnota Polska w Warszawie wsparła finansowo inwestycje w szkole. Należy również podkreślić, że ofiarna praca nauczycieli przyczyniła się do osiągnięć dydaktycznych i wychowawczych uczniów, a najbardziej zasłużeni otrzymali odznaczenia: Medal Komisji Edukacji Narodowej – 8 osób, Krzyż Kawalerski Orderu Odrodzenia Polski – jedna osoba, Pamiątkowy Medal gen. Andersa – 7 osób, Złotą Odznakę PMS w Anglii i Walii – 4 osoby, Medal Exuli Bene de Ecclesia Merito – jedna osoba (Adamiak-Pawelec, 2012).

W pierwszych 30 latach działalności szkoły ogromnie zasłużył się dla niej Mieczysław Lisowski, założyciel chóru szkolnego, organizator wielu przedstawień, który pozostał w pamięci uczniów jako uśmiechnięty, ciepły i serdeczny człowiek. Warto wspomnieć, że śpiew był bardzo ważnym czynnikiem wychowawczym. Po wprowadzeniu go w szkołach sobotnich w formie nauki pieśni polskich, pozytywnie wpływał na rozwijanie uczuć patriotycznych dzieci.

Dziecko znajduje wielką radość w nauce wyuczonych piosenek. Chór dziecięcy dobrze wykonaną piosenką ma szansę wzruszenia słuchacza nie mniej głęboko jak pieśń wykonana przez chór męski lub mieszany. Pieśń stosownie do swojego nastroju wywołuje na twarzy wrażliwego słuchacza dokładne odbicie jej wyrazu. Smętna wywołuje na twarzy odcień smutku, skoczna pobudza swym rytmem ruchy ciała, rąk i nóg. Pieśń wesolą rozbawione audytorium nagradza hucznymi oklaskami, rzadko spotykanymi przy innego rodzaju występach artystycznych (Ekkert, 1957, s. 12).

W 1978 r. przy szkole sobotniej im. K. Chodkiewicza powstał, z inicjatywy studentów i młodzieży polskiej urodzonej i wychowanej w Anglii, zespół folklorystyczny Karolinka, którego założycielką i długoletnią kierowniczką była Maura Kuterba, a muzyczną batutą Jerzy Pokiert. W roku 1986 powstała tzw. Młoda Karolinka, którą prowadziła Maura Kuterba i jej córka Jolanta Kuterba-Tucker. Od lat 90. zespół Karolinka prowadziła Anna Szpek, a grupę maluchów – wspomniana już Jolanta Kuterba-Tucker. Przygotowaniem muzyki dla zespołu zajął się Krzysztof Kramek. Od 2008 r. zespołem kierowała Aneta Gęca, a pomagała jej Anna Bukaczewska (Rush i in., 2010). Zespół był inspiracją i obrazową lekcją polskości. Celem jego istnienia było poznanie i przekazanie poprzez piosenkę i taniec polskich tradycji i zwyczajów młodszemu pokoleniu urodzonym na obczyźnie. Bogaty zestaw strojów ludowych był efektem pracy wszystkich członków zespołu i jego miłośników – pracami kierowała M. Kutreba posiadająca dużą wiedzę w dziedzinie etnografii. Zespół Karolinka ściśle współpracował ze szkołą sobotnią, pomagając uczniom w nauce tańca i śpiewu w najmłodszych klasach, a także biorąc udział we wszystkich uroczystościach szkolnych. Karolinka ma za sobą ponad 30-letni dorobek w dziedzinie polskiej kultury folklorystycznej i nadal przyciąga do siebie dzieci i młodzież (Rush i in., 2010). Wysoki poziom artystyczny i techniczny zespołu przyniósł mu uznanie nie tylko w Polsce i Wielkiej Brytanii, lecz także na festiwalach folklorystycznych w wielu krajach Europy i w Kanadzie. Zespół zdobywał wyróżnienia i pierwsze nagrody, tańczył przed papieżem Janem Pawłem II i rodziną królewską, często też pojawiał się w polskiej i zagranicznej telewizji. Na swoje 30-lecie dał koncert galowy na rynku w Krakowie. W 2008 r. Stowarzyszenie „Wspólnota Polska” przyznało mu Złoty Medal Zasługi za krzewienie kultury polskiej poza granicami kraju (Rush i in., 2010).

W latach 50. przy szkołach sobotnich zakładano także drużyny harcerskie i zuchowe, które prowadziły zajęcia wychowawcze dla młodzieży. Czynni działacze harcerscy zajmowali się kształtowaniem charakteru młodych pokoleń Polaków. Celem harcerstwa było wychowywanie dzielnych, prawych i zdolnych do poświęceń ludzi w myśl Prawa i Przyrzeczenia Harcerskiego, przygotowanie młodzieży do świadomej, czynnej i ofiarnej służby Bogu, Polsce i bliźnim. Wychowanie młodzieży harcerskiej było oparte na zasadach etyki chrześcijańskiej (IPMS, *Regulamin*). W Szkole Sobotniej im. K. Chodkiewicza również działały drużyny harcerskie i zuchowe. W 1952 r.

druh Szwagrzak założył drużynę harcerzy. Była to Dwudziesta Drużyna Harcerzy im. Jana III Sobieskiego, Hufiec Warszawa, Chorągiew Wielka Brytania, która miała siedzibę w Centrum Parafialnym przy Croydon – Crystal Palace. Powstała też gromada zuchów „Rycerze” kierowana przez druhnę Danę Bogdanowicz. W tym czasie na terenie parafii powstała pierwsza drużyna harcerek „Wisła”, a wkrótce potem – gromada zuchów „Biedronki”. „Wisła” i „20-tka” szybko się rozrastały i tworzyły nowe zastępy, drużyny i szczepy. Drużyny te przestały działać w latach 90. z powodu braku chętnych do pracy w charakterze drużynowych (Zamecka-Zalas, 2022a). Dopiero w 2006 r. wznowiono działalność „20-stki” w Centrum Parafialnym przy Oliver Grove, dzięki zaangażowaniu szczepowego Ryszarda Kolendo oraz Zdzisława Nowakowskiego. W rok później rozpoczęła działalność drużyna zuchów „Rycerze”, którą prowadził druh Tomasz Marszewski. W 2007 r. wznowiła swoją działalność Pierwsza Drużyna Harcerek „Wisła”, Hufiec Bałtyk, Chorągiew Wielka Brytania z drużynową Barbarą Tulej. Od września 2010 r. rozpoczęła swoją działalność grupa zuchów „Biedronki” z drużynową Edytą Szpekarską. Harcerze i harcerki spotykali się po zajęciach szkolnych w każdą sobotę (Rush i in., 2010). Prowadzono pracę wychowawczą metodami harcerskimi poprzez: urządzenie obozów, wycieczek, gier i ćwiczeń, zabaw, gawęd, organizowanie zawodów i konkursów, branie udziału w uroczystościach religijnych i narodowych (Bednarski, 1977).

Harcerstwo było bardzo dobrze postrzegane i wspierane przez rodziców dzieci uczęszczających do szkół sobotnich. Duże zasługi dla rozwoju drużyn harcerskich miała rodzina Tulejów. Barbara i Piotr, absolwenci Szkoły Sobotniej im. K. Chodkiewicza, wiele lat po jej ukończeniu przyjeżdżali w każdą sobotę, aby prowadzić zbiórki harcerek i harcerzy. Poniżej przedstawiono wypowiedzi rodziców na temat działalności szkoły sobotniej oraz drużyny harcerskiej (Rush i in., 2010):

Spotykamy ich zawsze tam, gdzie są potrzebni, gdzie mogą służyć wsparciem, czy nieść pomoc tym, co jej potrzebują. Tak więc znowu w naszej szkole i parafii rozbrzmiewają piosenki harcerskie, odbywają się zbiórki, a my rodzice z dumą i radością spoglądamy na rosnące zastępy harcerskie. Wiemy, że harcerstwo chlubnie zapisało się w historii polski, wiemy, że wychowało szeregi uczciwych, solidnych Polaków. Wiemy, że możemy na nich zawsze polegać. Harcerskie „Czuwaj!”.

Bardzo jestem zadowolony, że moje dzieci mają ochotę i możliwość chodzić na lekcje języka polskiego przy Oliver Grove [...] moje dzieci i inni z tego samego pokolenia to już trzecie pokolenie z tych którzy osiedli w Londynie po II wojnie światowej, mają między sobą niewidzialne, ale mocne połączenie. Bardzo jest w naszej rodzinie ważne, aby mieli dalej okazję podtrzymać swoją łączność z Polszczyzną i Polonią w Londynie – Staś Smagała.

Chodziliśmy z bratem do Polskiej Szkoły w latach 1990–2005. Zaczęliśmy naszą polską edukację od przedszkola i skończyliśmy na dużej maturze, czyli A-level. W klasie maturalnej uczyła nas moja Mama i może dlatego starliśmy się podwójnie, aby dobrze zdać. Nasza mam przekazała nam pasję do Historii i oboje z bratem skończyliśmy historię na Uniwersytecie. W szkole panowała niezwykle rodzinna atmosfera, była to po prostu duża Polska rodzina. Do dzisiaj najlepsi moi koledzy i koleżanki pochodzą z Polskiej Szkoły i Karolinki – Hania Smith.

Żyjąc poza Polską, uważamy, że Polska Szkoła jest jedyną możliwością podtrzymania polskich tradycji kulturowych, historycznych i religijnych. Dzieci mają możliwość nawiązania znajomości i przyjaźni biorąc udział w zajęciach szkolnych i poza szkolnych [...]. Również dla rodziców jest to cotygodniowa szansa na spotkanie się i porozmawianie w języku ojczystymi i wymianę poglądów na tematy wychowawcze. Uważamy, że polska szkoła jest potrzebną organizacją dla nas rodziców i dla naszych dzieci mieszkających poza ojczyzną. Życzymy, aby te tradycje polskie były kontynuowane przez wiele następnych lat – Danuta Peto, Krystyna Dias, Anita Janowska, Grzegorz Seweryn, Alina Shephard-Thorn.

Podsumowanie

Działalność polskich szkół przedmiotów ojczystych była i nadal jest bardzo ważnym elementem wychowania ojczystego i religijnego polskiego dziecka na emigracji.

Dzięki ofiarności i działaniom całego społeczeństwa Parafii pw. Jezusa Miłosiernego na czele z ks. prałatem Walerianem Gajecim, ks. kanonikiem Aleksandrem Ożogiem, wspomagającym go ks. Romanem Kowalskim oraz gronem nauczycielskim, Polska Szkoła Przedmiotów Ojczystych im. K. Chodkiewicza mogła działać przez 60 lat, ucząc i wychowując w duchu wiary i polskości, przekazując wiedzę z zakresu kultury polskiej, języka polskiego, historii i geografii Polski oraz religii. Wychowywała młode pokolenia zgodnie z zasadami wiary katolickiej, tradycji i kultury narodowej. Ukończyły ją setki dzieci, którym wpajano to, co dla Polaków najważniejsze – polskość, patriotyzm i mowę Ojców.

Wielu wychowanków szkoły, którzy założyli własne rodziny, kontynuują tradycje polskie w swoich domach. Dzięki zasadom przyswojonym w szkole, przyprowadzają swoje dzieci do Szkoły Przedmiotów Ojczystych im. K. Chodkiewicza. Absolwenci tej szkoły, tak jak Karol Chodkiewicz, pozostają wiernymi synami polskiej ziemi.

Bibliografia

- Adamiak-Pawelec, E. (2012). *Leksykon nauczycieli polskich szkół przedmiotów ojczystych w Londynie w latach 1950–2010*. Lublin: Wydawnictwo Norbertinum.
- Adamski, F. (1976). Emigracja polska w Wielkiej Brytanii. *Studia Polonijne*, 1, 161–182.
- Bednarski, O. (1977). Wartość wychowawcza metody harcerskiej. *Wychowanie Ojczyste*, 2–3, 11–14.
- Błaszczyk, A. (2018). The origins of the Polish diaspora in the UK after the Second World War: Poles in the UK [Początki polskiej diaspory w Wielkiej Brytanii po II wojnie światowej: Polacy w Wielkiej Brytanii]. W: M. Fleming (red.), *Brexit and Polonia: Challenges facing the Polish community during the process of Britain leaving the European Union* [Brexit i Polonia: Wyzwania stojące przed Polonią w procesie wychodzenia Wielkiej Brytanii z Unii Europejskiej] (ss. 45–60). London: PUNO Press.
- Ekkert, J. (1957). Rola wychowawcza śpiewu. *Wychowanie Ojczyste*, 12, 12.
- Gołowski, M. (1955). Wychowanie ojczyste na emigracji. *Wychowanie Ojczyste*, 1, 3–4.
- IPMS. (b.d.). *Regulamin drużyny harcerzy*. Zespół: Związek Harcerstwa Polskiego, sygn. Kol. 446/1.
- IPMS. (b.d.). *Prasa harcerska*. Zespół: Związek Harcerstwa Polskiego, sygn. Kol. 446/1.
- Kondracki, T. (1996). *Historia Stowarzyszenia Polskich Komitantów w Wielkiej Brytanii: 1946–1996*. Londyn: Zarząd Główny SPK w Wielkiej Brytanii.
- Education in exile: History of the Committee for the Education of Poles in Great Britain* [Oświata na emigracji: Dzieje Komitetu Oświaty Polaków w Wielkiej Brytanii]. (1956). Catalogue reference: ED 128/10. London: Ministry of Education.
- Mai, S. (1947). Organizacja nauki polskiej na emigracji. *Dziennik Polski i Dziennik Żołnierza*, 78, 3.
- Mękarska, J. (1948). Walka o środowisko wychowawcze. *Orzeł Biały*, 18, 3.
- Ney-Krwawicz, M. (2014). *Na pięciu kontynentach: Polskie dzieci, młodzież i szkoły na tułacznych szlakach w latach 1939–1950*. Warszawa: Muzeum Wojska Polskiego.
- Pietrzak, J. (2012). *Polscy uchodźcy na Bliskim Wschodzie w latach drugiej wojny światowej: Ośrodki, instytucje, organizacje*. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.
- Podhorodecka, A. (2003). *W służbie oświacie: 50 lat Polskiej Macierzy Szkolnej 1953–2003*. Londyn: Polska Macierz Szkolna.
- Radzik, T. (1991a). *Szkolnictwo polskie w Wielkiej Brytanii po drugiej wojnie światowej*. Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej.
- Radzik, T. (1991b). *Z dziejów społeczności polskiej w Wielkiej Brytanii po drugiej wojnie światowej: 1945–1990*. Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej.

- Rush, E., Ożóg, A., Trzebiatowska, B. (red.). (2010). *60-lecie Szkoły im. K. Chodkiewicza w Croydon – Crystal Palace 1950–2010*. Londyn: Szkoła Przedmiotów Ojczystych im. K. Chodkiewicza.
- Zamecka-Zalas, O. (2022a). *Polskie szkoły przedmiotów ojczystych w Wielkiej Brytanii w latach 1948–1989*. Kielce: Wydawnictwo Uniwersytetu Jana Kochanowskiego.
- Zamecka-Zalas, O. (2022b). Współpraca rodziców z polskimi szkołami przedmiotów ojczystych w Londynie. *Wychowanie w Rodzinie*, 22 (2), 145–156. DOI: 10.34616/wwr.2022.2.145.156.